

УДК 025.45УДК=161.2"

Універсальна десяткова класифікація. Підготовка другого видання

Марина Ахвердова,

завідувач відділу класифікаційних систем

Книжкової палати України

Наталія Чунакова,

старший науковий співробітник відділу

класифікаційних систем Книжкової палати України

Після виходу першого видання таблиць УДК українською мовою минуло майже сім років. За цей час відбулося багато змін в окремих розділах таблиць.

Для підтримання УДК в актуальному стані у текст щорічно вносяться зміни та доповнення, які надходять з Консорціуму УДК. Зміни та доповнення за 1998—2002 рр. увійшли в окремі випуски "УДК. Зміни та доповнення" [1—4]. Передбачалось, що такі самі випуски мали видаватись і за 2003—2006 рр. Але велика кількість "Змін та доповнень" ускладнює роботу користувачів з пошуку необхідної інформації, оскільки, крім основної та допоміжних таблиць, потрібно працювати з кількома випусками. Більше того, алфавітно-предметний покажчик (АПП) до першого видання УДК вже не відповідає змінам у таблицях, хоча ми намагалися створювати АПП до нових розділів, які з'являлися в УДК. Тому постало нагальне питання щодо підготовки другого видання україномовної УДК зі змінами та доповненнями за 2000—2006 рр.

Враховуючи значне збільшення обсягу таблиць УДК, а також прагнучи забезпечити зручність у використанні, було вирішено видати таблиці у семи томах, розподіливши матеріал таким чином:

Т. 1: Допоміжні таблиці;

Т. 2: 0/3 Загальний відділ. Філософія. Психологія. Релігія. Суспільні науки;

Т. 3: 5, 60/61 Математика та природничі науки. Біотехнологія. Медичні науки;

Т. 4: 62 Машинобудування. Техніка в цілому;

Т. 5: 63/65 Сільське, лісове, рибне та мисливське господарство. Комунально-побутове господарство. Організація комерційних та приватних підприємств, торгівлі, транспорту, зв'язку, поліграфії;

Т. 6: 66/69 Хімічна технологія. Хімічна промисловість. Різні галузі промисловості та ремесла. Будівельна промисловість;

Т. 7: 7/9 Мистецтво. Декоративно-прикладне мистецтво. Ігри. Спорт. Мова. Мовознавство. Художня література. Літературознавство. Географія. Біографії. Історія.

До кожного тому розробляється АПП.

Перший том міститиме допоміжні таблиці загальних визначників.

Загальні визначники мови майже без змін з Консорціуму УДК.

Найсуттєвіших змін зазнали *Загальні визначники місця*. Зокрема, детально розроблено адміністративно-територіальний поділ цілого ряду країн Європи, Азії та Америки. Наприклад, якщо раніше Словенія була представлена одним визначником, то зараз подано детальне розроблення розділу:

У першому виданні

(497.4) Словенія. Республіка Словенія
1991—

У другому виданні

(497.4) Словенія. Республіка Словенія
1991—

(497.41) Регіони північно-східної Словенії
(497.411) Помурска, Мурска-Собота (місто)
(497.412) Подравска, Марібор (місто)
(497.413) Корошка, Словень-Градец (місто)

Змін було так багато, що, отримавши дозвіл Консорціуму УДК на виключення в україномовному виданні докладної деталізації адміністративно-територіальних одиниць окремих країн у зв'язку з їхньою незатребуваністю користувачами, відділ скористався цією нагодою. Така деталізація не буде використовуватись у визначниках деяких країн світу. Наприклад, визначники Македонії у версії Консорціуму та у другому виданні мають такий вигляд:

У консорціумі

(497.7) Macedonia. Former Yugoslav Republic of Macedonia. Republika Makedonija
1991—

Use alphabetic subdivision A/Z to denote specific municipalities

(497.71) Povardarie (Vardar zone)

(497.711) City of Skopje (local unity Grad Skopje, state capital)

Aerodrom, Butel, Centar, Cair, Gazi Baba, Gjorce Petrov, Karpos, Kisela Voda, Saraj, Suto Orizari
(municipalities)

(497.712) Skopsko (Skopje area)

Aracinovo, Cucur-Sandevo, Ilinden, Petrovec, Sopiste, Studenicani, Zelenikovo (municipalities) Class

У другому виданні

(497.7) Македонія. Колишня Югославська Республіка Македонія. Республіка Македонія
1991—

Для позначення окремих адміністративних одиниць використовувати алфавітний підрозділ А/Я

(497.71) Повардар'є (регіон Вардару)

(497.711) Місто Скоп'є (община Град Скоп'є, столиця держави)

(497.712) Скопско (район Скоп'є) here: Karsijak, Skopska Crna Gora, Skopska Kotlina

Консорціум УДК переглянув таблицю *загальних визначників часу* з метою виключення дублювання понять, багато з яких уміщені також в інших розділах, переважно у таблиці *загальних визначників властивостей -02*.

Чотиризначні визначники часу приведені у відповідність з десятковим принципом УДК, наприклад:

У першому виданні

"611" Докембрій (більше 600 млн років) тощо було:

"6111 Архей. Археозоїк

"6112" Еозой. Протерозой. Альгонк

"613" Палеозой (600—220 млн років)

"6131" Кембрій (600—490 млн років)

"6132" Ордовик (490—430 млн років)

"6133" Силур (430—400 млн років)

"6134" Девон (400—350 млн років)

"6135" Кам'яновугільний або карбон (350—270 млн років)

"6136" Перм (270—220 млн років)

У другому виданні

- "611" Докембрій (більше 600 млн років)
- "611.1" Архей. Археозой
- "611.2" Еозой. Протерозой. Альгонк
- "613" Палеозой (600—220 млн років)
- "613.1" Кембрій (600—490 млн років)
- "613.2" Ордовик (490—430 млн років)
- "613.3" Силур (430—400 млн років)
- "613.4" Девон (400—350 млн років)
- "613.5" Кам'яновугільний або карбон (350—270 млн років)
- "613.6" Перм (270—220 млн років) тощо

Таблиця Іі Загальні визначники точки зору повністю виключена й частково замінена визначниками -02 Властивості.

У 2003 році в Таблицю Ік введено новий розділ -04 *Загальні визначники процесів, відношень та дій*. Вони позначають процеси та дії у будь-якій галузі й можуть використовуватися в усіх розділах Основної таблиці.

До **другого тому** увійдуть класи 0 *Загальний відділ*, 1 *Філософія. Психологія*, 2 *Релігія. Теологія*, 3 *Суспільні науки*.

Багато змін та доповнень внесено у розділ 004 *Комп'ютерна наука і технологія...* У таблицю введено новий розділ 005 *Управління. Менеджмент*, у який перенесено матеріал з розділу 65.01/.07 та 651 *Канцелярська справа*. Перероблено розділ 06 *Організації та інші типи об'єднань*. Порівняно з першим виданням УДК, найсуттєвіших змін зазнав клас 2 *Релігія. Теологія*. У 2000 році він був кардинально перероблений на зовсім новий варіант. Навіть спосіб класифікування цього розділу змінився. У 2001—2006 рр. було розширено розділи 24 *Буддизм*, 27 *Християнство* (особливо 271.2 *Православ'я...*) та 28 *Іслам*.

У класі 3 *Суспільні науки* найбільшої модифікації зазнали розділи 314 *Демографія*, 316 *Соціологія*, 33 *Економіка*, 355 *Військова справа*, 364 *Соціальна допомога*, 37 *Освіта...* та 39 *Етнографія...* Практично повністю виключено розділ 348 *Релігійне право*, зміст якого перенесено у клас 2 *Релігія*.

Так, Консорціум увів (2005) спеціальні визначники 33.01/.08 до розділу 33 *Економіка. Економічні науки*. Вони замінюють незначну кількість визначників, що раніше були розкидані по всьому розділу. У 2004 році повністю вилучено розділ 371 *Організація системи освіти та виховання. Шкільна організація*, а його зміст перенесено у спеціальні визначники 37.091 *Організація навчальних закладів*.

Третій том включатиме класи 5 *Математика та природничі науки*, 60 *Біотехнологія* та 61 *Медичні науки*.

Фундаментальних змін зазнали розділи 502/504 *Наука про навколишнє середовище...*, 530.1 *Основні закони фізики*. Також відбулись зміни у 51 *Математика*, 535 *Оптика* та 536 *Термодинаміка*. Введено новий розділ 60 *Біотехнологія*. Незначні зміни наявні у розділах 612 *Фізіологія...* та 615 *Фармакологія. Терапія...*

Четвертий том міститиме розділ 62 *Машинобудування. Техніка в цілому*, в якому змін майже немає.

До **п'ятого тому** увійдуть розділи 63 *Сільське, лісове, рибне та мисливське господарство*, 64 *Домоведення. Комунально-побутове господарство* та 654/659 *Організація комерційних та приватних підприємств, торгівлі, транспорту, зв'язку, поліграфії*.

Повністю виключено розділи 65.01/.07 *Управління. Менеджмент* та 651 *Канцелярська справа*, матеріал яких перенесено у розділ 005 *Управління. Менеджмент*. У розділі 64 *Домоведення. Комунально-побутове господарство* виключено багато спеціальних визначників як зайвих або перенесено у приклади комбінування.

До **шостого тому** увійдуть розділи 66/69 *Хімічна технологія. Хімічна промисловість. Різні галузі промисловості та ремесла. Будівельна промисловість*. Найбільших змін зазнали розділи 661.8 *Металеві сполуки в цілому...* та 669 *Металургія*, з яких виключені типові закінчення індексів та введені спеціальні визначники **'0** та **.0**. Кардинально вирішене питання з розділами 681.81/.83 *Музичні інструменти*, матеріал яких повністю перенесений у розділ 78 *Музика*.

Сьомий том міститиме класи 7 *Мистецтво. Декоративно-прикладне мистецтво. Ігри. Спорт*, 8 *Мова. Мовознавство. Художня література. Літературознавство*, 9 *Географія. Біографії. Історія*.

Значних змін зазнав великий розділ 72 *Архітектура*, в якому прями індекси для позначення різноманітних типів споруд, таких, як "Банки", "Бібліотеки", "Університети", "Церкви", "Школи" тощо виключено, а самі поняття замінено на приклади комбінування. У розділ 78 *Музика* включено новий підрозділ 780.6 *Музичні інструменти та приладдя*. Це перша стадія запланованої ревізії всього розділу 78, завдяки якій буде об'єднано класифікацію окремих музичних інструментів з музикою, призначеною для них. Ця класифікація музичних інструментів базується на визнаній музикознавцями всього світу системі, яка опублікована у 1914 році Еріхом фон Горнбостелем та Куртом Саксом. У ній інструменти класифіковано згідно зі способом створення звуку. Головне джерело цієї схеми — "Musical Instruments of the world: an illustrated encyclopedia" (London: Paddington Pr., 1976).

Можна констатувати, що друге видання українського варіанту УДК відповідатиме еталону Мастер референс файл (МРФ) Консорціуму за станом на 2006 рік.

Підготовлено до друку перші два томи видання. Співробітники відділу класифікаційних систем Книжкової палати України не тільки урахували всі зміни та доповнення за названі роки, але також здійснили спеціальне термінологічне редагування тексту, де це було необхідно.

Так, у Таблиці Іс *Загальні визначники мови* визначник =12 *Італійські мови* треба було перекласти як *Італьські мови* (мертві), тоді як жива *Італійська мова* має визначник =131.1; =134.1 *Каталонська* треба було перекласти як *Каталанська* (мова каталонців) (спаньйоль); =291 *Праіталійські мови* — як *Праітальські* тощо.

Також виправлено порушену в першому виданні ієрархію побудови Таблиць у розділі =11, що виникла у зв'язку з неточним перекладом.

Визначник =11 *Germanic* потрібно було перекласти *Германські мови*. Ця група мов належить до індоєвропейської мовної сім'ї та, у свою чергу, поділяється на групи:

=112 *Інші західногерманські мови*

=113 *Північногерманські мови*

=114 *Східногерманські мови*.

(*Німецька мова* з визначником =112.2 належить до західногерманської групи).

Література в Україні видається різними мовами, в тому числі й мовою кримських татар, яка відноситься до тюркської групи і не має свого визначника у Таблиці. Після консультації з фахівцями, які комплексно вивчають тему "Кримські татари", прийнято рішення включити *кримськотатарську мову* у визначник =512.19 *Інші тюркські мови* (тоді у класі 8 *Мовознавство. Художня література. Літературознавство* кримськотатарська мова та кримськотатарська література будуть мати індекси 811.512.19 і 821.512.19 відповідно).

Під час роботи над Таблицею Іє *Загальні визначники місця* особливу увагу ми приділяли сучасному написанню термінів. Переклад географічних назв для змін та доповнень за 2002—2005 рр. було здійснено фахівцями Державного науково-виробничого підприємства "Картографія" (провідної організації України в галузі стандартизації географічних назв) відповідно до Інструкції з передачі українською мовою англійських географічних назв [5]. Система практичної транскрипції, згідно з цією Інструкцією, передбачає передачу географічних назв, в основному, за їхньою вимовою. Тому в написанні деяких географічних назв з'явилися розбіжності між першим та другим виданнями УДК. Співробітники відділу здійснили величезну роботу зі спеціального термінологічного редагування географічних назв першого видання УДК за Інструкцією для приведення їх у відповідність з Атласом світу, який було видано ДНВП "Картографія" у 2007 році [6]. Повністю переглянуто написання назв у визначниках (4/9) *Країни та місцевості сучасного світу* та частково — у визначниках (213/29).

Наприклад, за інструкцією англійську приголосну літеру **g** слід передавати українською літерою **г**, а літеру **h** — **г** (у першій редакції обидві літери передавались як **г**):

<i>Визначник</i>	<i>У МРФ</i>	<i>У 1-му вид.</i>	<i>У 2-му вид.</i>
		h → г	
(410.184)	Hereford and Worcester	Херекфорд-енд-Вустер	Герекфорд-енд-Вустер
(435.15)	Hamburg	Гамбург	Гамбург'
		g → г'	
(212.72)	Gobi	Гобі	Г'обі
(234.515)	Rothaargebirge	Хребет Ротаргебірге	Хребет Ротар'гебірге
(234.651)	Grampians	Грампіанські гори	Грампіанські гори
(436.8)	Salzburg	Зальцбург	Зальцбург'
(665.2)	Guinea	Гвінея	Г'вінея
(676.1)	Uganda	Уганда	У'ганда
(729.137)	Guantanamo	Гуантанамо	Г'уантанамо

Якщо в АПП першого видання географічні назви, що починаються з літери *Г*, були зовсім відсутні, то у другому налічується майже 700 таких назв.

Було переглянуто написання окремих назв, які починаються з літери *w* (на початку слова вона передається як *в*):

<i>Визначник</i>	<i>У МРФ</i>	<i>У 1-му вид.</i>	<i>У 2-му вид.</i>
(410.312)	West	Уест-	Вест-Гла-
	Glamorgan	Гламорган	морган
(417.737)	Waterford	Уотерфорд	Вотерфорд

Англійська голосна літера *i* передається українською *і*:

<i>Визначник</i>	<i>У МРФ</i>	<i>У 1-му вид.</i>	<i>У 2-му вид.</i>
(635)	Eritrea	Еритрея	Ерітрея
(661.1)	Mauritania	Мавританія	Маврітанія
(677.1)	Djibouti	Джибуті	Джібуті
(698.2)	Mauritius	Маврикій	Маврікій

Сполучення літер *ire* передається українською *ир* (після дж, ж, ч, ш, щ, ц) для позначення традиційних назв, в інших випадках (для екзонімів) використовується фонетично-графічний принцип написання, тобто *ір*:

(414.62) Peeblesshire Піблсшир

(427.1) Cheshire Чешир,

але

(734.213.7) Cheshire County Округ Чешір

(734.411.6) Hampshire County Округ Гампшір

Робота з перегляду написання деяких географічних назв згідно з Інструкцією продовжуватиметься.

Варто відзначити, що для деяких країн, наприклад, колишніх республік СРСР (Казахстан (574), Узбекистан (575.1), Туркменістан (575.4) тощо), у МРФ наведено застарілі назви їхніх областей, які часто дуже відрізняються від приведених в Атласі [5]. Зараз у Консорціумі розроблюється подальша деталізація визначників місця для ряду країн. Подібна робота з деталізації планується також і для визначника (477) *Україна*.

Під час роботи з новими розділами Таблиці Ік -02 *Визначники властивостей* та -04 *Загальні визначники процесів* особливу увагу при відборі термінів ми приділяли контексту. У деяких випадках на декілька англійських термінів ми відбирали тільки один український, а в інших випадках — навпаки, наприклад:

У МРФ

-021.385 Compound. Composite

-021.353 Infinite

У другому виданні

-021.385 Складений

-021.353 Нескінченний. Безмежний. Безкрайній

Крім того, під час редагування цих таблиць ми намагались усунути дублювання термінів в одному підрозділі, прагнули також виявити всі неточності перекладу, які перекручують зміст документа та призводять до неоднозначності при визначенні необхідного індексу. Ці неточності перекладу пов'язані з тим, що часто здійснювався дослівний переклад без урахування ієрархічного

принципу, логіки побудови та змісту таблиць. Переклади англійських слів у словниках зазвичай подаються з кількома значеннями та часто супроводжуються термінологічними позначками, що вказують на сферу вживання слів та дуже важливі при відборі термінів [7]. Крім того, при уточненні термінів і термінологічних словосполучень ми користувались словниками та довідниками спеціальної наукової термінології для різних галузей науки [8—15]. Ці словники зорієнтовані на нормативну наукову термінологію, яка широко вживається у сучасній науковій, публіцистичній, навчальній літературі.

Окремі приклади такого уточнення термінології та термінологічних словосполучень для різних розділів наведено нижче.

1) Ми зробили більш уточнений переклад англійських слів *reasoning* (міркування) та *inference* (висновок, логічний висновок) за допомогою спеціалізованих словників з інформатики та обчислювальної техніки [8—9].

Індекс	У МРФ	У 1-му вид.	У 2-му вид.
004.83	Reasoning	Роздуми	Міркування
004.832.3	Search	Виведення	Логічний висновок
004.832.32	Method of inference	Метод и виведення	Метод и висновку
004.832.34	Inference based on ambiguous knowledge	Виведення, що базується на недостовірних знаннях	Висновок, що базується на недостовірних знаннях
004.832.3	Control of inference	Керування виведенням	Керування логічним висновком
004.838	Kinds of reasoning	Види роздумів	Види міркувань
004.838.2	Qualitative reasoning	Якісні роздуми	Якісні міркування

2) Англійське слово *statement* має ряд значень, у тому числі *формулювання, висловлення (висловлювання), твердження* [7]. У наведеному уривку його варто перекладати як *твердження* (термін логіки) [11].

Індекс	У МРФ	У 1-му вид.	У 2-му вид.
161.261	Apodictic judgements.	Аподиктичні судження.	Аподиктичні судження.
161.262	Statement of necessity	Формулювання необхідності	Твердження необхідності
161.262	Judgements of assertion.	Судження твердження.	Асерторичні судження.
161.262	Factual statement	Фактичне формулювання	Фактичне твердження
161.263	Problematical judgements.	Проблематичне судження.	Проблематичні судження.
161.263	Statement of possibility	Формулювання імовірності	Твердження імовірності

3) Хоча в МРФ стоїть англійське слово *market*, що перекладається як *ринок* та *ринкові ціни* [13], у даному контексті в індексах 338.516.2 та 338.516.4 його слід перекладати як *ринкові ціни*, оскільки у розділі 338.51 мова йде про ціни, а не про ринок (поняття *ринок* в економіці має індекс 33.012.42/43 та 339.13).

<i>Індекс</i>	<i>У МРФ</i>	<i>У 1-му вид.</i>	<i>У 2-му вид.</i>
338.516	Kinds of price	Види цін	Види цін
338.516.2	Types of	Типи ринку	Типи ринкових
338.516.4	Market structure	Структура ринку	Структура ринкових цін

Зараз готується до друку четвертий том, що вміщує розділ 62 *Інженерна справа. Машинобудування. Техніка*. Повністю підготовку другого видання планується завершити у 2008 році.

Список використаної літератури

1. *Універсальна* десяткова класифікація. Зміни та доповнення (1998—2000) / Кн. палата України. — К. : Кн. палата України, 2002. — 144 с.
2. *Універсальна* десяткова класифікація. Зміни та доповнення (2001) / Кн. палата України ім. Івана Федорова. — К. : Кн. палата України, 2004. — 108 с.
3. *Універсальна* десяткова класифікація. Зміни та доповнення (2002) / Кн. палата України ім. Івана Федорова.. — К. : Кн. палата України, 2005. — 116 с.
4. *Універсальна* десяткова класифікація. Зміни та доповнення (1998—1999; 2001—2002) / Держ. наук. установа "Книжкова палата України імені Івана Федорова". — К. : Кн. палата України, 2006. — 199 с.
5. *Інструкція* з передачі українською мовою англійських географічних назв і термінів / уклала Є. Л. Кирей. — Вид. 1. — Вводиться в дію з 01.01.2002. — К. : М-во екології та природ. ресурсів України, 2001. — 25 с.
6. *Атлас світу* / [уклад. та підгот. до друку ДНВП "Картографія" 2002 р.]. — Перевид. 2005, 2007. — К. : ДНВП "Картографія", 2007. — 190 с.
7. *Англо-український* словник : близько 120 000 слів : у 2 т. / склав М. І. Балла. — К. : Освіта, 1996. — 752, 712 с.
8. *Пройдаков Е. М.* Англо-український тлумачний словник з обчислювальної техніки , Інтернету і програмування / Е. М. Пройдаков, Л. А. Теплицький. — К. : СофтПрес, 2005. — 548 с.
9. *Коссак О. М.* Англо-український словник з інформатики та обчислювальної техніки : понад 15 тис. термінів / О. М. Коссак. — Львів : БаК, 1995. — 304 с.
10. *Философский* енцикл. словарь / гл. ред. Л. Ф. Ильичев [и др.]. — М. : Совет. энцикл., 1983. — 839 с.
11. *Кондаков Н. И.* Логический словарь-справочник / Н. И. Кондаков. — 2-е изд., испр. и доп. — М. : Наука, 1975. — 720 с.
12. *Російсько-український* словник наукової термінології. Суспільні науки / Андерш Й. Ф., Воробйова С. А., Кравченко М. В. [та ін.] ; НАН України, Ком. наук. термінології, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. — К. : Наук. думка, 1995. — 594 с.
13. *Жданова И. Ф.* Англо-русский экономический словарь : около 60 тыс. терминов / И. Ф. Жданова, Э. Л. Вартумян. — 2-е изд. — М. : Рус. яз., 1998. — 874 с.
14. *Воробйова С. А.* Російсько-український словник соціально-економічної термінології / С. А. Воробйова, Т. К. Молодід. — 2-ге вид., переробл. і доповн. — К. : Голов. ред. УРЕ, 1976. — 412 с.
15. *Русско-украинский* словарь юридической терминологии / ред. Б. М. Бабий ; Ин-т государства и права. — К. : Наук. думка, 1985. — 406 с.